

18 Μαρτίου 2021

Η Υπάτη κατά την Επανάσταση του 1821

Αφιέρωμα / 1821-2021: Ανάσταση του Γένους / Ιστορία

Χριστίνα Χαχοπούλου, Φιλόλογος

Με παρότρυνση του Υψηλάντη οργανώνεται στην αγγλοκρατούμενη Λευκάδα από τους εκεί φιλικούς στις 30 Ιανουαρίου 1821 σύσκεψη των οπλαρχηγών της Στερεάς για την έναρξη της επανάστασης. Πήραν μέρος οι Ανδρούτσος, Πανουργιάς, Δ. Κοντογιάννης Γ. Καραϊσκάκης και άλλοι από τη Δυτική Στερεά. Όπως μας πληροφορεί ο ποιητής και νομικός Ιωάννης Ζαμπέλιος, στο σπίτι του οποίου πραγματοποιήθηκε η συνάντηση, στο «Σημειωματάριο ενός Φιλικού», εκεί ορίστηκε η 25η Μαρτίου ως ημέρα έναρξης του Αγώνα, ώστε να ξεσηκωθούν όλοι οι Έλληνες μαζί. Ανακοινώθηκε ακόμα μήνυμα των Πελοποννησίων, οι οποίοι είχαν πραγματοποιήσει ανάλογη σύσκεψη στη Βοστίτσα (Αίγιο), να καταλάβουν οι οπλαρχηγοί της Στερεάς τις διαβάσεις, ώστε να μη φτάσει στην Πελοπόννησο τουρκικός στρατός. Η εξέγερση στην Ανατολική Στερεά ανατέθηκε στους Οδυσσέα Ανδρούτσο και Πανουργιά. Με το τέλος της σύσκεψης ο Πανουργιάς έφυγε για την Ανατολική Στερεά και άρχισε να ετοιμάζει την εξέγερση. Στις 11 Μαρτίου επέστρεψε από την Κωνσταντινούπολη και ο δεσπότης των Σαλώνων Ησαΐας μεταφέροντας το μήνυμα των φιλικών για την επικείμενη επανάσταση.

Στις 24 Μαρτίου 1821 στο Μοναστήρι του Προφήτη Ηλία, έξω από τα Σάλωνα, ο σεβάσμιος δεσπότης με το γέρο Πανουργιά κήρυξαν τον Πόλεμο για την Ανεξαρτησία των Ελλήνων. Στις 27 Μαρτίου απελευθερώθηκαν τα Σάλωνα και έγινε η πρώτη ελεύθερη πόλη της Στερεάς. Ακολούθησε πολιορκία του κάστρου της και στις 10 Απριλίου έγινε το πρώτο κάστρο που καταλήφθηκε σε ολόκληρη την επαναστατημένη Ελλάδα. Στη συνέχεια απελευθερώθηκαν το Λιδωρίκι, η Λειβαδιά η Θήβα, και το Ταλάντι (Αταλάντη). Έτσι στις αρχές Απριλίου όλη η Βοιωτία και η Φωκίδα είχαν περάσει στα χέρια των Ελλήνων. Επόμενη κίνηση των επαναστατών ήταν η συγκρότηση τριμελούς διοικητικής επιτροπής, ενώ αρχηγός των όπλων (κολονέλο) διορίστηκε ο Διάκος. Στην περιοχή της Φθιώτιδας ο έμπειροπόλεμος Δυοβουνιώτης με τη βοήθεια του Κομνά Τράκα και του Διάκου, αφού πολιορκήσαν το ισχυρό κάστρο της Μπουδουνίτσας (Μενδενίτσας), την κατέλαβαν. Πριν από την παράδοση του κάστρου, ο Διάκος προβλέποντας ότι σύντομα θα εμφανιστούν τούρκικες στρατιές από τη μεριά του Ζητουνίου κινήθηκε προς τη στενή διάβαση του Σπερχειού, που οδηγούσε προς τις Θερμοπύλες για την οργάνωση της αντιμετώπισής τους.

Ο Χουρσήτ πασάς εντωμεταξύ μαθαίνοντας στα Γιάννενα, όπου βρισκόταν, τις πρώτες πολεμικές επιχειρήσεις των επαναστατών στην Πελοπόννησο και αδυνατώντας ο ίδιος να εκστρατεύσει, διέταξε τους Κιοσέ Μεχμέτ και Ομέρ Βρυώνη να αναλάβουν την καταστολή της επανάστασης, οι οποίοι κατά την κάθοδό τους έπρεπε να καταπνίξουν και κάθε εστία εξέγερσης που συναντούσαν.

Φτάνοντας στην κοιλάδα του Σπερχειού, οι Διάκος και Δυοβουνιώτης στο πλαίσιο της πραγματοποίησης του σχεδίου τους, έκριναν αναγκαία τη συνεννόηση με το Μήτσο Κοντογιάννη, που κρατούσε το αρματολίκι του Πατρατζικίου, πριν σχεδιάσουν την αντιμετώπιση των Τούρκων του Ζητουνίου, οι οποίοι ήδη ενισχύονταν από τούρκικα σώματα της Θεσσαλίας, που κατέφθαναν διαρκώς. Για να δοκιμάσουν μάλιστα τη δύναμή τους, έστειλαν ένα σώμα μέχρι το χωριό Καλύβια, όπου τους επιτέθηκαν οι Τούρκοι, πεζοί και ιππικό ταυτόχρονα. Στη συμπλοκή που ακολούθησε, η υπεροχή του ιππικού ανάγκασε τους Έλληνες να υποχωρήσουν στο χωριό Μπεκή, όπου οχυρωμένοι μπόρεσαν να αντισταθούν για δύο ώρες ακόμη. Το μεγαλύτερο πρόβλημα όμως του Διάκου και του Δυοβουνιώτη ήταν η απραξία του Κοντογιάννη, γιατί εξαιτίας της οι εχθρικές ενισχύσεις κατέφθαναν στη Λαμία ανενόχλητες και οι πολυάριθμοι καλά οπλισμένοι Τούρκοι της Υπάτης μπορούσαν να χτυπήσουν τα νώτα των επαναστημένων, που θα εξαπέλυαν επίθεση στη Λαμία. Ήταν απαραίτητη λοιπόν η σύμπραξη του Κοντογιάννη για την καταστροφή ή εξουδετέρωση με πολιορκία των Τούρκων της Υπάτης. Για το σκοπό αυτό οι δύο οπλαρχηγοί πήγαν στο χωριό Κομποτάδες, όπου

έφτασε και ο Πανουργιάς με πεντακόσιους Φωκείς. Από εκεί έστειλαν τον Κομνά Τράκα να καταλάβει τη Δερβέν-Φούρκα(Καλαμάκι).

Στην πόλη του Πατρατζικίου 800 Τούρκοι και Αλβανοί καλά οπλισμένοι αποτελούσαν τη φρουρά της πόλης. Μετά τα ανησυχητικά γι' αυτούς γεγονότα στη Φωκίδα και τη Βοιωτία βιάστηκαν με κάθε τρόπο να προετοιμαστούν για κάθε ενδεχόμενο. Ασφάλισαν όλα τα δημόσια κτίρια, μουσουλμανικά και χριστιανικά, όπως και όλα τα καλοχτισμένα σπίτια, κατασκεύασαν οδοφράγματα μέσα στην πόλη αλλά και οχυρώσεις στη συνοικία Μεσαλά, που ήταν εκτός αυτής· έργα που προμήνυαν σκληρό αγώνα των χριστιανών στην Υπάτη.

Πράγματι κατά την πρώτη έφοδο, που πραγματοποίησαν την 18η Απριλίου από τα ανατολικά της πόλης υπό τους Διάκο, Δυοβουνιώτη και Πανουργιά, με δύναμη αποτελούμενη από 2000 άνδρες, καταδίωξαν τους αμυνόμενους από το χωριό Βογομίλ, (Αργυροχώρι) πυρπολώντας τα σπίτια και αναγκάζοντάς τους να καταφύγουν μέσα στην πόλη. Ταυτόχρονα, από τα δυτικά οι υπό τον Κοντογιάννη, ο οποίος αναγκάστηκε τελικά να πάρει μέρος μετά από οκτώ ημέρες συνεχών εκκλήσεων, περνώντας τον Ξηριά, επιτέθηκαν στη συνοικία του Μεσαλά, εκδίωξαν τους οχυρωμένους Τούρκους και εισέβαλαν στην πόλη πολεμώντας και καίγοντας.

Οι Τούρκοι, περιορισμένοι σε τέσσερα μόνο σπίτια και στα οχυρά δημόσια κτίρια του τεμένους και του ωρολογοστασίου, αναγκάστηκαν να ζητήσουν συνθηκολόγηση. Πράγματι, ο Τελεχά Φέζος πασάς συναντήθηκε με τον Κοντογιάννη και συμφώνησαν να παραδοθεί η πόλη και οι Τούρκοι να αποχωρήσουν για τη Λαμία την επόμενη μέρα παραδίδοντας τον οπλισμό τους. Πριν από το ξημέρωμα όμως της επόμενης ημέρας έφθασε εξωτερική βοήθεια στους Τούρκους. Ο Κιοσέ Μεχμέτ πασάς και ο Ομέρ Βρυώνης με 8000 Τούρκους και Αλβανούς, αφού διέλυσαν το σώμα που κρατούσε τη Δερβέν-Φούρκα, στρατοπέδευσαν στο Λιανοκλάδι. Το βράδυ της 18ης προς 19η Απριλίου, οι φωτιές του στρατοπέδου έκαναν εμφανές το μέγεθος της βοήθειας που ήταν ήδη εκεί. Τότε οι Έλληνες προκειμένου να μην κυκλωθούν, αποχώρησαν αφήνοντας την πόλη μισοκαμένη και οι μεν Διάκος, Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης επέστρεψαν στις Κομποτάδες, ο δε Κοντογιάννης στο λημέρι του στη Μονή Αγάθωνος. Οι απώλειες των Ελλήνων ήταν μικρές, 6 νεκροί και 5 τραυματίες, μεταξύ των οποίων και ο καπετάν Ρούκης[1] από την Αρτοτίνα, ο οποίος διακρίθηκε στη διάρκεια της πολιορκίας. Οι επιπτώσεις όμως στο ηθικό των αγωνιστών ήταν σημαντικές, γιατί η αποτυχία αυτή απομάκρυνε κάθε ενδεχόμενο προσβολής της Λαμίας και κάθε πρόοδο της επανάστασης στη Φθιώτιδα. Στο αποτέλεσμα αυτό συντέλεσε και η αργοπορία του Κοντογιάννη, που έδωσε τη δυνατότητα στους εχθρούς να προετοιμαστούν. Αποδείχτηκε ότι όχι οκτώ ημέρες αλλά ακόμα και μια στιγμή μπορούν να αποβούν

καταστροφικές για την εξέλιξη μιας στρατιωτικής επιχείρησης. Στην Υπάτη δεν επιτέθηκε ένας οπλαρχηγός, αλλά οι τέσσερις πιο ονομαστοί και εκλεκτοί οπλαρχηγοί της Φωκίδας, της Βοιωτίας, της Λοκρίδας και της Φθιώτιδας, γι' αυτό και η αποτυχία θεωρήθηκε αρνητική ένδειξη για την εξέλιξη της επανάστασης. Βέβαια, ενώ καταγράφηκε ως μια οδυνηρή εξέλιξη, στην πορεία υπήρξαν πολύ χειρότερες.

Σημαντικότερο όμως όλων αποτελεί το γεγονός ότι μετά την επιχείρηση αυτή η Φθιώτιδα εντάχθηκε στον κύκλο των επαναστατημένων περιοχών, κάτι που έμελλε να συνυπολογισθεί κατά την οριοθέτηση του πρώτου Ελληνικού κράτους.

Ο Μήτσος Κοντογιάννης είχε αντιρρήσεις και δισταγμούς ως προς τη σκοπιμότητα και την επιτυχία της επανάστασης στην περιοχή απέχοντας αρκετές φορές από πολεμικές επιχειρήσεις για την κατάληψη της πόλης. Ο ιστορικός Φιλήμων όμως πιστεύει ότι η αδράνειά του δεν οφειλόταν σε φιλοτουρκισμό, αλλά στο γεγονός ότι «...ηγάπα μάλλον το ασφαλές κι άνετο αρματολίκι υπό τους Τούρκους παρά την πολυτάραχον και πολύμοχθον στρατηγίαν υπό την σημαίαν της ελευθερίας».

Οι τρεις οπλαρχηγοί ξανασυναντήθηκαν στις Κομποτάδες στις 20 Απριλίου 1821 και συσκέφθηκαν κάτω από τέσσερα θεόρατα πλατάνια, τα οποία οι ντόπιοι ονόμαζαν «τα τέσσερα αδέρφια». Ο Δυοβουνιώτης πρότεινε να αντιμετωπίσουν

τον εχθρό στο Γοργοπόταμο με όλη τους τη δύναμη, αποτελούμενη από 1500 περίπου άντρες, αφού δεν ακολούθησαν οι υπό τον Κοντογιάννη. Ο Διάκος όμως επέμενε να χωρίσουν τις δυνάμεις τους και να κλείσουν όλα τα περάσματα, που οδηγούσαν στις επαναστατημένες περιοχές. Έτσι, ο Πανουργιάς με 600 άντρες έπιασε το Μουσταφάμπεη (σημερινή Ηράκλεια) και τη Χαλκωμάτα (στο δρόμο των Σαλώνων). Μαζί του ήταν ο Παπανδρέας Κοκκοβιστιανός, ο Επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας και ο Κομνάς Τράκας. Ο Δυοβουνιώτης με 400 άντρες περίμενε στο Γοργοπόταμο, ενώ ο Διάκος με 500 οχυρώθηκε στη γέφυρα της Αλαμάνας. Μετά τη λύση της πολιορκίας της Υπάτης, ο μεν Βρυώνης στρατοπέδευσε στο Λιανοκλάδι, ο δε Κιοσέ-Μεχμέτ στη Λαμία. Από κει στις 23 Απριλίου, ο Ομέρ Βρυώνης επιτέθηκε και στα τρία παραπάνω σημεία ταυτόχρονα, ενώ ο Κιοσέ-Μεχμέτ κατευθύνθηκε στην Αλαμάνα. Ο Πανουργιάς και ο Δυοβουνιώτης αναγκάστηκαν σε υποχώρηση, όμως το τμήμα του Διάκου, που αντιστάθηκε πεισματικά, σφαγιάστηκε και ο ίδιος συνελήφθη επιτόπου και πέθανε αργότερα με φρικτά βασανιστήρια. Η απώλειά του, ένα μήνα μετά την κήρυξη της επανάστασης, άφησε δυσαναπλήρωτο κενό και υπήρξε μεγάλο πλήγμα για τον Αγώνα, ιδιαίτερα στη Στερεά Ελλάδα. Λίγες μέρες αργότερα, τα ελληνικά στρατιωτικά σώματα ηττήθηκαν στο Ελευθεροχώρι.

Οι εξελίξεις αυτές ανάγκασαν τον Οδυσσέα Ανδρούτσο να επιστρέψει στην περιοχή από την Ευρυτανία, όπου βρισκόταν, δίνοντας νέες προοπτικές στον αγώνα. Πράγματι στις 8 Μαΐου κατάφερε ένα δυνατό πλήγμα στον Ομέρ Βρυώνη στο χάνι της Γραβιάς. Αυτό σε συνδυασμό με την αποτυχία ισχυρού οθωμανικού στρατιωτικού σώματος 3000 ανδρών λίγες μέρες αργότερα να καταλάβει τα Βλαχοχώρια της Γκιώνας, που υπερασπιζόνταν ο Γιάννης Γκούρας, αναπτέρωσαν το ηθικό των επαναστατημένων και προβλημάτισαν τους Τούρκους, που αποσύρθηκαν προσωρινά στην Μενδενίτσα. Εκεί, οι πασάδες αποφάσισαν να αναβάλουν την κάθοδό τους στην Πελοπόννησο και να ασχοληθούν πιο συστηματικά με την Ανατολική Στερεά. Οι προθέσεις τους έγιναν αντιληπτές από τους καπεταναίους, Ανδρούτσο, Δυοβουνιώτη και Θ. Μανίκα (άνθρωπο του Πανουργιά), οι οποίοι αποφάσισαν με 2000 άνδρες να πιάσουν το δρόμο προς τη Λειβαδιά, στο Καστράκι, και οι Γκούρας, Σκαλτσάς και Σαφάκας με 1200 άντρες και τη βοήθεια του Κοντογιάννη να χτυπήσουν και να καταλάβουν την Υπάτη. Το σχέδιο αυτό φαινόταν άριστο γιατί ο ενδεχόμενος έλεγχος της Υπάτης σήμαινε και έλεγχο των Θερμοπυλών, πράγμα που θα ανάγκαζε τον εχθρό να επιστρέψει άμεσα στη Λαμία πριν κλείσει η διάβαση αυτή. Έτσι, οι τρεις οπλαρχηγοί συγκεντρώθηκαν στην Καστανιά και οχυρώθηκαν στη θέση «Αητός», πάνω από την Υπάτη για να επιτεθούν από εκεί. Αλλά η μη συμμετοχή του Κοντογιάννη περιέπλεξε και πάλι τα πράγματα. Τότε 1500 Αλβανοί της Υπάτης, εκμεταλλευόμενοι αυτή την κατάσταση και θέλοντας να προλάβουν τις εξελίξεις

εκστράτευσαν υπό τον Τελεχά Φέζο και το ξημέρωμα περικύκλωσαν αιφνιδιαστικά τους Σκαλτσά και Γκούρα. Ευτυχώς ο Σαφάκας είχε μείνει πιο πίσω, στη θέση Πάθαινα, με 300 αγωνιστές κυρίως από τα χωριά της Οίτης. Με τις πρώτες τουφεκιές οι άνδρες του Σκαλτσά έφυγαν ξαφνιασμένοι, ενώ ο ίδιος με δέκα μόνο άνδρες οχυρώθηκε με το Γκούρα και τους άνδρες του και αμύνθηκαν ανυποχώρητοι. Ο Σαφάκας επιτέθηκε από τα νότια προκαλώντας πανικό στους Αλβανούς, που υποχρεώθηκαν να πολεμούν σε δύο μέτωπα μπρος-πίσω. Οι συμπλοκές μαίνονταν όλη μέρα, και η νύχτα που ήρθε έδωσε τη δυνατότητα στους περικυκλωμένους να διαφύγουν. Οι απώλειες των Ελλήνων ήταν σχετικά μικρές, 12 νεκροί αγωνιστές, ενώ σκότωσαν και τραυμάτισαν περίπου 200 Τούρκους. Η μάχη του Αητού ενώ κατέστησε αδύνατη την επίθεση κατά της Υπάτης, ανέδειξε για άλλη μια φορά το Γκούρα.

Ο Ομέρ Βρυώνης στη συνέχεια αφού ανακατέλαβε τη Λιβαδειά (10 Ιουνίου) και τη Θήβα, προχώρησε στην Εύβοια και την Αττική για να διαλύσει τους εκεί επαναστάτες. Όμως ο Ανδρούτσος κατάφερε να επανακαταλάβει τη Λιβαδειά, που είχε απομείνει με μικρή οθωμανική φρουρά. Αυτό σήμαινε ότι τίποτα δεν είχε κριθεί και ότι υπήρχε μία ρευστότητα και μία αβεβαιότητα, που ανάγκασαν τον Χουρσήτ να στείλει ένα νέο πολυπληθές εκστρατευτικό σώμα 4.000 ανδρών υπό το Μπεϋράν πασά και πλήθος εφοδίων να ενισχύσει τους Ομέρ Βρυώνη και Κιοσέ Μεχμέτ, ώστε να μπορέσουν επιτέλους να κατεβούν στην Πελοπόννησο. Τον Αύγουστο όμως στα Βασιλικά το ευφυές σχέδιο του Δυοβουνιώτη και το απaráμιλλο θάρρος του Γκούρα διέλυσαν το σώμα αυτό, με αποτέλεσμα οι δύο πασάδες τελικά να μη λάβουν καμία βοήθεια ώστε να καταστείλουν την επανάσταση στην Στερεά. Εντωμεταξύ, ο χειμώνας πλησίαζε, οι προμήθειες τελείωναν και οι πολεμιστές άρχισαν να διαμαρτύρονται. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την άλωση της Τρίπολης τους ανάγκασαν, τέλος του Σεπτέμβρη, να αποχωρήσουν και να επιστρέψουν στα Γιάννενα.

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

[1] Ο Ρούκης υπήρξε μεγάλος αγωνιστής της Επανάστασης. Με τον παράτολμο χαρακτήρα του διακρίθηκε στα Βασιλικά και σε άλλες μάχες. Μετά το σοβαρό τραυματισμό του στην πολιορκία της Υπάτης, μεταφέρθηκε στο μοναστήρι της Δαμάστας, όπου νοσηλεύτηκε από τον Κουρτ-Αλή. Ο Κούρταλης ,όπως ελληνοποίησε το όνομά του, ήταν σπουδαίος τούρκος γιατρός από την Αταλάντη και στη διάρκεια της επανάστασης περιέθαλψε και θεράπευσε κορυφαίους Έλληνες αγωνιστές. Έχαιρε εκτίμησης και από τους Τούρκους και από τους Έλληνες και ήταν προσωπικός γιατρός του Οδυσσέα Ανδρούτσου και του Μακρυγιάννη.

Πρώτη δημοσίευση: έντυπο περιοδικό «Υπάτη», τευχ. 56, Ιανουάριος 2021, σσ.3-31.

<https://bit.ly/3vDNB99>